

Marek ŠMÍD

Vatikán a Československo ve 20. století

Praha, Triton 2022, 647 s., ISBN 978-80-7684-120-8.

Rozsahově i informačně monumentální dílo věnované vzájemným a nejen diplomatickým vztahům mezi Československem a Svatým stolicem v minulém století předložil širšímu čtenářskému okruhu historik Marek Šmíd působící na Univerzitě Karlově a na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Jedná se o jakési volné pokračování a v jistém smyslu i završení jeho předchozí knižní trilogie o vztazích mezi Svatým stolicem a třemi totalitními režimy rovněž minulého století: sovětským komunismem, italským fašismem a německým nacismem.¹

Kniha má co do objemu zpracovaných událostí a osobností charakter komplexní přehledové monografie, která zasvěcuje čtenáře do základních trajektorií diplomatických vztahů, a také do vztahů mezi státem a církví napříč jednotlivými vývojovými etapami československých dějin. Překlenuje široký časový oblouk od začátku 20. století prakticky až do současnosti. Jelikož se jedná o odborné dílo, samozřejmě jsou vědeckí recenzenti, jichž má celkově čtyři: prof. Stanislava Balíka, prof. Martina Weisse, prof. Petra Zubka a doc. Jaroslava Coraniče. Rozděleno je do jedenácti přibližně stejně dlouhých kapitol, kterým předchází úvod a stručná „slavnostní předmluva“ z pera dnes již emeritního pražského arcibiskupa Dominika kardinála Duky, jež je psána ve věcném stylu.

Poctivost zpracování problematiky dokládají nejenom obligátní části, jako jsou bibliografický a pramenný seznam či jmenný rejstřík, ale také četné obrazové doplňky, tabulkové přílohy, medailonky významných církevních hodnostářů a dvacet pět příloh v podobě různých církevních i státních dokumentů či promluv. Právě tyto přílohy tvoří ne nepodstatnou část knihy. Čítají bezmála 140 stran, což monografii značně rozšiřuje. S plným pochopením autorova záměru doplnit jimi kontext si lze položit otázku, zda bylo nezbytně nutné uvádět je všechny a v daném rozsahu. Nicméně i ony dokumentují autorovu poctivou práci s pramennými materiály, zpravidla archivními, která byla patrná už přinejmenším ve třech výše zmíněných knižních titulech. Podobně jako předchozí knihy má i recenzovaná publikace po-

1 Marek ŠMÍD, *Vatikán a italský fašismus 1922–1945*, Praha 2018; TÝŽ, *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, Praha 2019; TÝŽ, *Vatikán a sovětský komunismus 1917–1945*, Praha 2020. Viz také jejich recenze od autora tohoto textu: Marek ŠMÍD: Vatikán a sovětský komunismus 1917–1945, in: *Auspicia* 17, 2020, č. 2, s. 57–60; TÝŽ, Vatikán a německý nacismus 1923–1945, in: *Auspicia* 16, 2019, č. 2, s. 67–69; TÝŽ, Vatikán a italský fašismus 1922–1945, in: *Studia Theologica* 21, 2019, č. 1, s. 218–221.

tenciál oslovit širší než pouze odborné čtenářské publikum, a to zejména díky svému čtivému stylu, přehledovému charakteru, jakož i propedeutickému přístupu při představování klíčových osobností a zlomových událostí. Zejména pro ty, kteří se s problematikou vatikánsko-československých, resp. českých vztahů setkávají poprvé, může být Šmídova kniha vhodnou orientační pomůckou a „odrazovým můstkem“ pro vyhledávání si dalších, dílčích a detailnějších informací o tématu. Je tomu tak i proto, že autor předpokládá u čtenářů nižší znalost jednotlivých jím rozebíraných postav a událostí. Zasnívá je proto do tématu a didakticky obezpečuje s klíčovými problémovými okruhy, ať už se jedná např. dojednávání modu vivendi, Marmaggiho a Ciriaciho diplomatickou misi v Československu, svatováclavské oslavy z roku 1929, pribinovské slavnosti v Nitře v roce 1933, či o obnovování diplomatických styků po roce 1945, resp. 1989.

Je pochopitelné, že zde uvedené, ale i mnohá další témata vyžadují rozsáhlejší záběr, a proto nepřekvapí, že se M. Šmíd věnuje také specifickým církevním realitám, které měly přesah a dopad na diplomatickou, potažmo politickou rovinu. Což je linie, kterou autor sleduje v první řadě. Příkladem jsou popisy personální církevní politiky, jako např. v případě působení a rezignace pražského arcibiskupa Františka Kordače, tajně vysvěcených biskupů během komunistického režimu a řady dalších církevních osobností zastávajících různé funkce. Právě prostřednictvím jejich životů a nezdůlka i veřejné angažovanosti (ať už pozitivní nebo spíše negativní) získává Šmídovo líčení historických událostí na plasticitě a poutavosti. Zcela zásadní roli přitom hraje, pochopitelně, působení apoštolských nunciů, tedy papežských velvyslanců, v různých fázích spletitého vývoje Československa, resp. České republiky a Slovenské republiky. Důležitým je také širší, globální rámec, do něhož Šmíd nezřídka československé dění zasazuje, čehož příkladem je např. postoj Svatého stolce k rozpadu habsburské monarchie, ke státům bojujícím v 2. světové válce za dob papeže Pia XII., případně též vatikánská *Ostpolitik* během pontifikátů sv. Jana XXIII. a sv. Pavla VI.

V knize autor rovnoměrně rozděluje svou pozornost mezi dění v Čechách, na Moravě a na Slovensku, přičemž se z pochopitelných důvodů o něco podrobněji věnuje událostem odehrávajícím se v centru, čili vztahům mezi Svatým stolicem a československou vládou v Praze, resp. v Londýně v případě té exilové. A neopomíná jak západní, tak východní katolický obřad, konkrétně římskokatolickou a řeckokatolickou církev.

Pokud se jedná o slovenské realie, Šmíd dokládá svou výtečnou znalost tohoto specifického „terénu“, a to nejenom z hlediska dějin diplomacie či církevních

dějin, ale i sociologie náboženství a religiozity, což je pro poznání role a vlivu katolické církve na Slovensku nezbytné. Události na Slovensku se autor snaží pojmuto co nejméně konfliktně; jeho analytický přístup je spíš opatrný. Jinak řečeno: nezabředá příliš do kontroverzí ohledně politické role episkopátu či diecézního kléru v zemi, která byla ústavně organizována na stavovském principu. Byť se, pochopitelně, rozhodně nevyhýbá pozici a jednání prezidenta-kněze Jozefa Tisa v tehdejší politickém systému. To se týká i novějších dějin, kde by bylo možné kritičtěji hodnotit politickou roli např. nitranského biskupa, Jána Chryzostoma kardinála Korce v dobách tzv. mečiarismu, což je však už oblast moderních, ryze slovenských dějin. I když se Šmíd primárně soustředí na diplomatickou rovinu, která je pro jeho výzkum stěžejní, neobchází ani širší socio-politické souvislosti, což platí nejenom o dění na Slovensku.

Jak už bylo naznačeno, styl knihy je věcný, živý a poutavý. Skýtá tak možnost porozumění i náročnějším historickým okolnostem a problémům, a to i u méně poučeného čtenářstva. Přece jen se však místy autor nevyhnul religiózně zabarvenému jazyku, jako např. na s. 339, kde píše o tom, jak nebylo možné zabránit „vanutí Ducha svatého“ v Československu v době II. vatikánského koncilu. Mám za to, že odborná literatura by měla být prosta výrazů podobného typu, což však neznamená, že autor musí za každou cenu tajit nebo ukrývat svá světonázorová východiska.

Podobné otazníky můžou vyvolat dvě specifické formulace z úvodu knihy, kde M. Šmíd píše, že na jedné straně považuje „církvní dějiny Československa“ za „vědeckou disciplínu“, na druhé straně jedním dechem dodává, že se na historické události bude dívat „z určitého zorného úhlu“ (s. 21). To se na první pohled jeví jako jistý protimluv: buďto budou striktně zachovány principy neutrálního hodnocení (weberovský *Prinzip der Werturteilsfreiheit*), tedy metoda axiologické neutrality, nebo se otevřeně přizná, že je bádání a interpretace pramenů poznačena nějakým partizánským (ve smyslu angl. *partisanship*) vnímáním světa a dějinných procesů. Navíc lze uvažovat, zda církvvní dějiny *Československa* jsou opravdu vědeckou disciplínou *sui generis*. Mám za to, že v tomto případě šlo spíše o poněkud neobratnou formulaci a byly míněny církvvní dějiny obecně, které bychom však mohli přece jen považovat spíše za subdisciplínu historie, stejně jako je tomu např. u dějin vědy a techniky.

K podobným úvahám vybízí také další formulace z úvodu, kde na s. 25 autor explicitně uvádí, že svůj „rozsáhlý pramenný výzkum“ konfrontuje kromě jiného také s materiálem, jimiž jsou „Šmídovy texty *Apoštolský nuncijs v Praze a Vatikán*

a české země 1914–1918“.² Je otázka, zda musí autor o sobě psát ve třetí osobě. Avšak ještě více pozoruhodné je, že svůj novější výzkum pramenů konfrontuje se svým jiným, předchozím výzkumem pramenů.

Před časem přinesla česká média zprávu o tom, že současná vláda České republiky pod vedením premiéra Petra Fialy vyvíjí neveřejné kroky ohledně naplňování jednoho z cílů svého programového prohlášení, tedy rozvíjení dialogu se Svätým stolcem a sjednání nové smluvní úpravy vzájemných vztahů, včetně její ratifikace.³ Jak totiž ve své knize konstatoval M. Šmíd „Česká republika je poslední postkomunistickou zemí, která dosud nepodepsala smlouvu upravující vztah státu a církve“ (s. 434). Aktuální vládní iniciativa však může u veřejnosti a části politického spektra narazit podobně, jak tomu bylo zkraje nového milénia. Tedy v čase, kdy dojednání konkordátu bylo téměř „na spadnutí“. I tato etapa naznačuje, že pro lepší pochopení současného politického dění může být užitečné ohlédnout se do minulosti, v tomto případě té docela nedávné. Všem těm, kteří se budou chtít – nejenom v tomto tématu – lépe zorientovat, může recenzovaná Šmídova monografie nabídnout důležitý informační zdroj pro lepší porozumění širšímu kontextu.

Marián Sekerák

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons – Uved'te původ – Neužívejte komerčně – Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs>.

---

2 Marek ŠMÍD, *Apoštolský nuncius v Praze: Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920–1950*, Brno 2015; TÝŽ, *Vatikán a české země v letech 1914–1918*, Brno 2020.

3 Vojtěch GAVRINĚV, *Detaily z utajeného jednání s Vatikánem. Spor o vliv na školy i nemocnice*, 27. 2. 2024, dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-politika-detaily-z-utajeného-jednání-s-vatikánem-spor-o-vliv-na-skoly-i-nemocnice-246635> (30. 7. 2024).